

A FELVILÁGOSODÁS- ÉS REFORMKORI MAGYAR SAJTÓ, ILLETVE SAJTÓPOLITIKA TÖRTÉNETE

Döbör András:

Sajtópolitika és politikai sajtó Magyarországon (1780–1840).

**Magyar nyelvű hírlapok a nemzeti identitás, a modernizáció
és a polgári átalakulás szolgálatában.**

Gondolat Kiadó, Budapest, 2018. 209 p.

Aki a magyar nyelvű sajtó első szárnypróbálgatásaira vagy a 18–19. század első évtizedeinek tömegkommunikáció-történetére kíváncsi, már régóta nyomon követhette Döbör András, a szegedi egyetem sajtótörténészének e témában megjelent publikációit.¹ A szerző *Sajtópolitika és politikai sajtó Magyarországon (1780–1840)* című, a Gondolat Kiadónál megjelent kötete – amelynek alapjául doktori disszertációja szolgált – azonban egyértelműen újdonságnak számít.

A sajtótörténeti munkákkal szemben támasztott szakmai elvárások ugyanis számottevő változáson mentek keresztül az utóbbi évek során. A hagyományosabb megközelítés szerint a sajtótörténet-írás alapvetően deskriptív jellegű feladat: a történész felvázolja az adott lap megjelenésének előzményeit, körülményeit, életgörbéjének sarkalatos pontjait, majd megszűnésének okait. Általában csupán említésszinten felsorolja az ott dolgozó szerkesztőket, újságírókat, illetve bemutatja az újság formai jellegzetességeit, rovatszerkezetét. Végül, tartalmi ismertetést közöl, elsődlegesen a fajsúlyosabb vagy egyéb szempontból nagyobb érdeklődésre számot tartó cikkekre koncentrálva. Mindennek legnagyobb hiányossága az, hogy egy ilyen jellegű munka szinte kizárólag a történeti és az irodalomtörténeti szempontoknak rendeli alá magát.

A hagyományos felfogás mellett azonban az utóbbi években megjelent a társadalomtörténeti, elsődlegesen analitikus módszert használó megközelítés, amely nem csupán kiegészíti az előbbi szemléletet, hanem kiemeli a sajtótörténet-írást a segédtudományok közül, és új alapokra helyezi azt. A nyomtatott tömegtájékoztatási eszközöket tágabb összefüggésben, jóval szélesebb kontextusban, a társadalmi kommunikációs rendszer történeti fejlődésében értelmezi, és a vizsgálati módszereket is ennek megfelelően választja meg. Ezen kívül kiemelten fontosnak tartja a sajtóterméket a kapitalista termelés-terjesztés-fogyasztás gazdaságtanának vonatkozásában, tehát tőkés vállalkozásként is elemezni.

A szegedi sajtótörténész könyvében elsősorban a modern szemléletnek rendeli alá vizsgálatát tárgyát. Mint azt a bevezetőben írja: munkája a felvilágosodás és reformkori magyar nyelvű sajtó, azon belül pedig a politikai hírlapírás történetét, az egyes lapok kulturális, politikai és társadalmi szerepét vizsgálja, valamint felvázolja a korabeli kormányzati sajtópolitika összefüggésrendszerét. A bevezetésen és az összegzésen kívül a könyv öt nagyobb fejezetre tagolódik: először a magyarországi sajtópolitika és cenzúra megjelenésének körülményeibe, illetve történeti fejlődésébe tekinthetünk be, a kezdetektől egészen 1840-ig. A fejezet – többek között – érzékletesen tárja eléink a mai napig vitatott megítélésű uralkodó, II. József 1782 nyarán hazánkban is életbe léptetett cenzúrendeletének felvilágosult szellemiségét, amely rendelet nagymértékben hozzájárult a magyar nyelvű sajtó megszületéséhez. Ezután a Rát Mátyás által alapított, 1780. január 1-jén induló pozsonyi *Magyar Hírmondót* ismerhetjük meg, amelynek sajtótörténeti jelentősége vitathatatlan, hiszen ez volt az első magyar nyelven szerkesztett újságunk. A következő fejezet a második magyar nyelvű lapot, az 1786-ban Bécsben kiadott *Magyar Kurírt* mutatja be, emellett részletesen elemzi a lapvezér Szacs vay Sándor újságírói és szerkesztői tevékenységét. Ezt követően a rendi nacionalista mozgalom két orgánuról, a Görög Demeter és Kerekes Sámuel által szerkesztett *Hadi és Más Nevezetes Történetek* című, 1789 júliusától publikált hírlapról, valamint utódáról, a bécsi *Magyar Hírmondóról* olvashatunk. Előbbi érdekessége, hogy kezdetben – egyértelműen a hatóságok megfélemlítése céljából – nem újság formátumban adták ki, hanem kizárólag II. József törökellenes háborújáról szóló tudósításokkal foglalkozó füzetekből állt. Később viszont nyíltan színt vallott a valódi szándékokról: a magyar nyelv ügyéről, a magyar nyelvű kultúra és tudomány előmozdításának segítéséről.

Az utolsó rész már a reformkorba kalauzolja az olvasót, aki az 1830-as és 1840-es évek egyik legmeghatározóbb politikai lapját, a *Jelenkort* ismerheti meg. Az 1832. január 1-jétől Pesten, Helme cz y Mihály szerkesztésében, hetente kétszer megjelenő újság létrehozásának és később működésének elsődleges támogatója a „legnagyobb magyar”, gróf Széchenyi István volt, aki ezt a lapot választotta politikai nézetei fő orgánurául. A *Jelenkor* népszerűségét jelzi a mindaddig ismeretlen nagyságú – és a kiegyezés után is ritkaságszámba menő – példányszám: 1837-ben

már több mint négyezer előfizetővel büszkélkedhetett. A fejezet különösen értékes része az analitikus kutatási módszeren alapuló kulcsszóvizsgálat, amelyet az tett lehetővé, hogy a szerző elvégezte az újság 1832 és 1838 közötti évfolyamainak teljes tartalmi feldolgozását, és elsősorban a híryanag statisztikai elemzésére koncentrált. Ennek alapján, több mint húsz oldalon keresztül, táblázatok és diagramok segítségével von le következtetéseket, amelyek egyrészt igazolják Széchenyi civilizátori tevékenységét, másfelől több szempontból új megvilágításba helyezik a *Jelenkor* szerepét a magyar sajtótörténetben.

Döbör András könyve hiánypótló szándékkal született, hiszen ilyen jellegű, az adott értelmezési keretben a teljesség igényére törekvő feldolgozás napjainkig még nem született a témában. A kötet nagy segítséget jelenthet a fiatal sajtótörténészeknek, hiszen útmutatóul szolgál az alkalmazott módszertan tekintetében, és újabb kutató-sokra is ösztönöz. További érdeme, hogy egyfelől nagy figyelmet szentel az eddig méltatlanul keveset említett Helmezy Mihálynak, a *Jelenkor* szerkesztőjének, másrészt olvasmányos stílusával fokozhatja a laikus nagyközönség érdeklődését is a magyar művelődéstörténet iránt.

Pető Bálint

JEGYZETEK

- ¹ *Állatdialogusok és állatmesék mint politikai publicisztikák.* In: Szirmai Éva – Tóth Szergej – Újvári Edit (szerk.): *Állati jelek, képek és terek.* Szeged, 2018. 297–308.; *Sándor Szacsavay, the Southern Region's war against the Turks and the Magyar Kurír of Vienna in the year of 1789.* ME.DOK, Média-Történet-Kommunikáció, 2017/1. 47–61.; *A hatalom jelei a politikai sajtóban: A magyarországi sajtópolitika konzervatív fordulata II. Lipót és I. Ferenc uralkodása alatt.* In: Szirmai Éva – Tóth Szergej – Újvári Edit (szerk.): *A hatalom jelei, képei és terei.* Szeged, 2016. 49–64.; *The interpretation of the Southern Region's war against the Turkish in the 1789 Volume of the Magyar Kurír (Hungarian Courier) of Vienna.* Délvidéki Szemle, III. évf. (2016) 2. sz. 5–17.; *A reformkori politikai sajtó a nemzeti identitás és a polgári átalakulás szolgálatában az 1830-as években: Széchenyi István politikai programja a Jelenkor tükrében.* In: Szirmai Éva – Újvári Edit (szerk.): *A csoportidentitás szemiotikája.* Szeged, 2015. 51–62.; *Sajtó és cenzúra a 18. és 19. század fordulóján Magyarországon.* Média kutató, XV. évf. (2014) 2. sz. 17–28. *Széchenyi István politikai programja a Jelenkor tükrében.* In: Forisec Péter – Hajdufi Orsolya – Szabó-Zsoldos Gábor – Szendrei Ákos (szerk.): *Hallgatói Műhelytanulmányok, 2. Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, Debreceni Egyetem, 2013. 85–96.; A magyar nyelv ügye a Jelenkorban, Széchenyi István politikai programjának szolgálatában.* In: Bárdosi Vilmos (főszerk.) – Faragó Gábor – Háda Béla – Koncz István – Krajczár Melinda – Schmid Róbert (szerk.): *Tanulmányok. Történelemtudományi Doktori Iskola, ELTE Bölcsészettudományi Kar, Budapest, 2012. 5–12.; A Jelenkor a nemzeti identitás és a polgári átalakulás szolgálatában az 1830-as években.* Közép-Európai Közlemények. V. évf. (2012) 2. sz. 169–177.; *A nemzeti identitás megújításának útkeresései a felvilágosodás és reformkori magyar sajtóban.* In: Szirmai Éva – Újvári Edit (szerk.): *Az identitás szemiotikája – tanulmányok.* Szeged, 2011. 138–149.; *A modernizáció kérdései és útjai a felvilágosodás-kori magyar politikai sajtóban.* In: Bodnár Erzsébet – Demeter Gábor (szerk.): *Tradíció és modernizáció a XVIII–XX. században.* Budapest, 2008. 103–115.; *Egy székely hírlapszerkesztő élete a bécsi sajtópolitika hullámverésében.* Belvedere Meridionale, XX. évf. (2008) különszám, 31–38.; *A magyar nyelv ügye a felvilágosodás- és reformkori magyar sajtóban.* In: Jancsák Csaba – Kiss Gábor Ferenc – Zakar Péter – Döbör András (szerk.): *Dixit et salvavi animam meam – Tanulmányok a 65 éves Szeffű László tiszteletére.* Belvedere Meridionale, Szeged, 2007. 217–236. *Szacsavay Sándor és a Magyar Kurír.* Belvedere Meridionale, XVIII. évf. (2006) 1–2. sz. 50–61.